

Pregledni znanstveni članak

UDK: 321 (6)

323.1 (6)

355.01 (6)

Utjecaj afričke institucionalne slabosti na međunarodnu sigurnost

---

VLASTA ZEKULIĆ*

Sažetak

Afrika je danas kontinent velikih suprotnosti. S jedne strane obilježen je stalnim sukobima, krizama, ratovima, ljudskom patnjom u nevjerojatnim razmjerima, ali i intenzivnim ulaganjima, razvojem i značajnim političkim promjenama, poticanim od strane globalnih aktera u borbi za afričke resurse. Usprkos tome, Afrika je u svojoj cijelosti krhka, nestabilna, nesigurna i nerazvijena. Procesi globalizacije omogućili su prelijevanje sukoba, kriza i naoružanja iz Afrike i u Afriku, a njezine države i njihova institucionalna slabost prva su i najslabija karika u njihovu zaustavljanju i suzbijanju.

Ključne riječi: Afrika, postkonfliktne države, državne institucije, sigurnosni sektor, porozne granice.

Stanje suvremene afričke sigurnosti i stabilnosti

Nakon kraja Hladnog rata svjetske su se sile okrenule same sebi i redefiniranju vlastitih interesa i sigurnosti, a Afrika je postala njihovo zaboravljeno igralište. Mnogi diktatori koje su na vlasti držale bipolarne sile postali su nevažni i više nisu mogli monopolizirati političku moć kao nekada. Država je još neko vrijeme opstajala kao najveći i najmoćniji

*

Mr. sc. Vlasta Zekulić, časnica zaposlena u Ministarstvu obrane RH. Stavovi izneseni u ovom radu izraz su osobnog mišljenja autorice i ne predstavljaju stavove institucije u kojoj radi.

entitet, ali je istovremeno postajala sve slabija, bez odgovornosti i bez legitimiteta. Novac koji su prije dobivali od zemalja “sponzora”, a koji je služio za kupovanje odanosti, nestao je. Afričke države tada su pokušale “igrati” na kartu demokratizacije sustava s nadom da će na taj način ponovno privući interes zapadnih sila. Demokratizacija koja je bila vođena iznutra i poticana izvana bila je glavna tema svih međunarodnih putovanja, kongresa i pregovora, ali ta se nasilna transformacija pokazala krajnje neučinkovito jer je bila nerealna, osobito zbog toga što u afričkim državama nije bilo ni elemenata ni struktura potrebnih za demokraciju, primjerice slobode medija, slobode govora, višestranačja i sl. Kako su režimi postajali slabiji i siromašniji, nezadovoljstvo koje se gomilalo desetljećima počelo je izbijati te su zaredale brojne pobune i borbe za vlast, koje su posljedično vodile godinama sukoba, kriza i bezvlađa. Govoreći o Africi, primarni je razlog izbijanja sukoba borba za resurse – kako za one ograničene, a neophodne za funkcioniranje društva, poput pitke vode i hrane, tako i za one kojima Afrika prednjači u svijetu, poput nafte, zlata, dijamanata, koltana, urana i bakra. Kontrola nad izvorima tih sirovina donosi financijski dobitak uz koji se gotovo neodvojivo veže i moć – fizička, financijska, a posljedično i politička.

Ratovi i sukobi koji su se vodili i koji se još uvijek vode imali su katastrofalan učinak na civilno stanovništvo. Procjenjuje se da je u približno 25 velikih sukoba u Africi od neovisnosti do 2000. godine samo u izravnim ratnim djelovanjima poginulo oko 7 milijuna ljudi i stvorilo 19 milijuna izbjeglica.¹ Devedeset posto poginulih bili su civili, a uz to su silovanja, napadi i razbojstva ostavili dodatan trag na tisućama drugih. Human Rights Watch iznio je podatke kako je u Sjevernoj Leoneu Revolutionary United Front (RUF) izvršio više od 20.000 amputacija nad civilima.² Posljedica sukoba bilo je i izbijanje bolesti i nekontrolirano širenje AIDS-a. Devedeset i dva posto pobunjenikaa samo iz Sjeverne Leonea bilo je pozitivno na seksualno prenosive bolesti.³ International Rescue Committee navodi kako je u dvije godine borbi u Kongu od neuhranjenosti i raznih bolesti, koje su inače lako izlječive, umrlo oko 2 milijuna ljudi.⁴

1

Adebajo, A., *The Curse of Berlin – Africa after the Cold War*, Hurst and Company, London, 2010., str. 21. Podaci afričke vlade i humanitarnih agencija, ali isti se značajno razlikuju i variraju; od 7 do 10 milijuna mrtvih te između 19 i 26 milijuna prognanih i izbjeglica.

2

Sierra Leone - Sowing Terror: Atrocities against Civilians in Sierra Leone, Human Rights Watch, srpanj 1998, str. 4

3

“A war against women”, *Washington Post*, 11. travnja 2000.

4

<http://www.grandslacs.net/docs3741.pdf> 07.01.2011.

Izbjeglice i prognanici nisu predstavljali samo humanitarno i društveno opterećenje za države, nego i značajan sigurnosni rizik jer su se često i sami uključivali u sukobe, a ponekad čak i osnivali vojske u izbjeglištvu. Tako su tijekom 1990-ih Tutsi koji su izbjegli iz Ruande u Ugandu činili 20 posto Musavenijeve vojske (National Resistance Army) u sukobima protiv Idiја Amina, a pomogli su im i borci iz Tanzanije. Uganda je zauzvrat pomogla srušiti vladavinu Hutua u Ruandi 1994. godine, a taj je isti narod Hutua koji su izbjegli u Kongo kasnije pomogao Ruandi⁵ (koju su tada vodili Tutsi) i Ugandi da izvrše invaziju na Kongo i sruše Mobutuov režim. To je samo jedan od primjera prelijevanja sukoba u Africi – pojave koju je iznimno teško pratiti te ni jedno nacionalno rješenje nije dovoljno učinkovito jer sukobi najčešće niti počinju, a niti završavaju u jednoj državi. Tako je kriza iz Liberije 1991. potakla rat u Sijera Leoneu, ohrabрила vojni udar u Gambiji 1994. i Sijera Leoneu 1992., 1996. i 1997., neuspjeli udar u Gvineji 1996. i stvorila ozbiljnu izbjegličku krizu u svim susjednim državama Liberije.⁶

Sukobi su također vezani i za okoliš. Sječa i iskorištavanje šuma od strane neovlaštenih osoba i organizacija, nezakonita privatizacija javnih zemljišta s ciljem osobne koristi ili stvaranja ugljena te slični oblici iskorištavanja prirode pomogli su u održavanju moći kriminalnih organizacija i paravojnih postrojbi te su često doveli do migracija stanovništva, lokalnog suparništva i daljnjih političkih kriza. Demografska kretanja u Africi ukazuju na godišnji rast stanovništva koji je gotovo dvaput veći od svjetskog prosjeka⁷ i počinje dosezati apsolutna povećanja koja prijete napretku i održivosti kontinenta.

Proliferacija oružja pojačala je afričke civilne ratove i interne sukobe. UN procjenjuje da se u Africi nalazi oko 100 milijuna komada nezakonitog automatskog oružja, oko 20 posto svjetskih zaliha. Iako je AK-47 i dalje osnovno "oružje za masovno uništenje", sve se više javlja i automatsko naoružanje većega kalibra – bacači granata i raketni protuoklopni sustavi, minobacači, granate, mine i improvizirane eksplozivne naprave. Trgovinu oružjem potiču mnoge skupine u Africi. Dio afričkih vlada često potajno dostavlja naoružanje i streljivo simpatizerskim pobunjeničkim skupinama u susjednim državama,⁸

⁵ Ruanda je opravdala svoju intervenciju zbog navodne zaštite ugrožene manjine naroda Tutsi u istočnim provincijama Konga (Kivu), gdje se nalaze i najveća svjetska nalazišta i zalihe strateških minerala.

⁶ Howe, H., *Ambiguous Order: Military Forces In African States*, Lynne Rienner, 2001., str. 6-13

⁷ McEvedy, C., *The Penguin Atlas of African History*, Penguin Books, London, 1995., str. 132

⁸ Na primjer Vlada Čada podržava i naoružava pobunjenike u Darfuru, a sjeverni Sudan pobunjenike protiv Idrissa Debyja u Čadu, kao i pobunjene skupine u Južnom Sudanu s ciljem destabilizacije nove vlasti u Jumi.

dok susjedne države s financijskim interesima učestalo prelaze državne granice i koriste stanje smanjene sigurnosti i manjka nadzora. Posljedično, sukobi se šire, strane u sukobu umnožavaju se, a ratove je sve teže i teže suzbiti. Usto, strani prodavači oružja poput Viktora Bouta iz istočne Europe imaju važnu ulogu u nabavi i preprodaji oružja s drugih kontinenata u Afriku, ali i unutar samoga kontinenta. Nije rijetko da se uspostavljaju velika interna tržišta vojne opreme gdje pobunjenici, kriminalci i teroristi mogu dobiti pristup oružju, streljivu i eksplozivima. To je dovelo do katastrofalnog rasta broja mrtvih u lokalnim sukobima za rude, zemlju, vodu ili stoku.

Krijumčarenje je također unosan posao duboko vezan za afričke građanske ratove. Od trgovine "krvavim dijamantima" do krijumčarenja cigareta i lijekova, korupcija i sukobi pretvorili su Afriku u "duty free" organiziranoga kriminala. U nedavnoj studiji transnacionalnih kretanja trgovine u Zapadnoj Africi UN-ov ured za droge i kriminal procijenio je da godišnji profit od krivotvorenih i niskokvalitetnih lijekova protiv malarije iznosi oko 485 milijuna dolara, dok je krijumčarenje cigareta iz Gvinjskog zaljeva do sjeverne Afrike i Europe u vrijednosti od oko 775 milijuna dolara godišnje,⁹ što je i ukupna procijenjena vrijednost godišnje trgovine kokainom u Zapadnoj Africi. Jedan je od pokazatelja zaista lošeg stanja i analiza projekta Human Security Report koja proučava težinu sukoba s tri stajališta: broja mrtvih uslijed političkog nasilja, političke nestabilnosti i nasilja te kršenja ljudskih prava. Države koje se pojavljuju u sve tri kategorije afričke su države (Liberija, Burundi, DR Kongo i Alžir), dok je sljedećih pet afričkih država nefunkcionalno u dvije od tri kategorije (Sudan, Somalija, Obala Bjelokosti, Kongo Brazzaville, Središnja Afrička Republika).¹⁰ Takvo nasilje potaknulo je članak u britanskom *Economistu* pod nazivom "A Continent goes to war", u kojem se ovako opisuje situacija u Africi: "Najveća prijetnja Africi danas dolazi od rata... Rat je obuzeo kontinent od Roga Afrike do Namibije. Gotovo je trećina od ukupno 42 države subsaharske Afrike uvučena u međunarodni ili građanski rat... Najmanje njih 13 ima postrojbe u ratovima u 'susjedstvu'. Drugim zemljama haraju razbojničke skupine i naoružani kriminalci koji mogu biti razorniji od političkih pobunjenika."¹¹

9

United Nations Economic Report on Africa: Unlocking Africa's potential in the global economy, UN GA Substantive session, 28. lipnja – 23. srpnja 2004., str. 5

10

Krakowa, A.; Hummel, L., *Understanding Africa: A Geographic Approach*, Center for Strategic Leadership, United States Military Academy, West Point, New York, 2009., str. 116, tablica 7. Težina internih sukoba, Human Security Centre, 2005.

11

"The continent goes to war", *The Economist*, 3. listopada 2008., str. 47

Posljedice tih sukoba ne osjećaju se samo u Africi, nego i u široj regiji: Europa je bolno svjesna izbjegličke krize i problema s krijumčarenjem droga, lijekova i naoružanja iz Afrike prema europskim centrima, SAD pozorno prati nestabilne i autoritativne islamske državne strukture na kontinetu sklone zaštiti i pružanju utočišta terorističkim i antiameričkim skupinama¹² koje onemogućuju intenzivniji američki angažman na kontinetu, dok pojava somalijskih gusara, nigerijskih otmičara te izbijanje novog sudanskoga građanskog rata ozbiljno ugrožavaju kineske gospodarske interese i sigurnost u regiji, nužne za ostvarenje njihovih gospodarskih ciljeva.

Razlog takvoga razvoja situacije leži u činjenici da, iako se interes za afričku politiku izgubio, kontinent je postao privlačno "odlagalište" za nacije i proizvođače oružja koji su se pokušavali riješiti oružja nagomilanog tijekom Hladnog rata ili koje je bilo zastarjelo uslijed razvoja novih tehnologija. Jeftino i lako dostupno naoružanje samo je dodatno potaklo brojne krize, sukobe i ratove. Kraj Hladnog rata donio je i novu vrstu sukoba u Africi – kombinaciju klasičnog rata, široko rasprostranjenoga kršenja ljudskih prava i organiziranoga kriminala.¹³ Ti su hibridni sukobi bili jednako učestali između država i unutar njih. Od 1990. godine napadi na civile, humanitarne agencije i ekonomsku infrastrukturu (najčešće kako bi došli do sredstava za financiranje kupnje oružja), kao i korištenje djece vojnika, postali su stvarnost. Dostupnost oružja povećala je broj boraca, osobito u slabo obučenim militantnim i gerilskim skupinama. Demobilizirani obučeni profesionalni vojnici iz Južne Afrike i Istočne Europe postali su opasan dodatak krhkim afričkim sigurnosnim strukturama.

Takvo stanje kontinenta podjednako je posljedica aktualnih globalizacijskih kretanja i teškog povijesnog naslijeđa koje je dugotrajno izobličilo prirodu, strukturu i funkcioniranje afričkih država.

12

Jedan od problema s kojima se SAD susreo u Africi jest činjenica da ni jedna afrička država nije dopustila razmjestaj AFRICOM-a, Američkog vojnog zapovjedništva za Afriku na njihovu teritoriju, dok istovremeno Kina ima na desetine tisuća vojnika od Sudana do Angole.

13

Adebajo, A., *The Curse of Berlin – Africa after the Cold War*, Hurst and Company, London, 2010., str. 67

Uzorci afričke institucionalne slabosti

Kolonijalizam i imperijalizam utjecali su na proces stvaranja afričkih država i razumijevanje prirode države njihovih građana, toga čemu i na koji način ona služi. Teritoriji koje su Europljani osvajali nisu bili *tabula rasa*, već su kolonizatorske vlasti utisnule svoje oblike vlasti i vladanja u već ranije stvorena društva i države. Kolonizatori su sustavno stvarali rascjep između raznih plemena i entiteta razdiobom vlasti i uloga među njima te su osigurali nestabilnost i nepovjerenje. Na taj je način trajno promijenjena uloga države i vlasti kao dobročinitelja naroda, vlast se pretvorila u represivni element koji kontinuirano traga za načinima iskorištavanja naroda s ciljem ostanka na vlasti, a u skladu s vlastitim interesima.

Posljedično je i element ispunjenja očekivanja građana bio minimalan. Vlast je ciljano ispunjavala minimalne potrebe koje su bile nužne za ostanak na vlasti, ali procesom njihove razdiobe na sigurnosne, administrativne i agrarne skupine svi su dobili tek dio usluga i koristi. Oni odabrani za vladanje dobili su moć i privid ravnopravnosti s kolonijalnim vladarima, zbog čega je došlo do jedinstvenog fenomena stvaranja tzv. "dviju javnosti".¹⁴ Velik dio afričkih društava i danas funkcionira na gotovo jednakom modelu gotovo klasne podijeljenosti i duboko ukorijenjenog nepovjerenja među plemenima i etnitetima.

Osamostaljene afričke države bile su introvertirane i krhke, autoritarne i slabe, te i dalje ovisne o svojim nekadašnjim zapadnoeuropskim gospodarima. Političke nagodbe u njima su se svodile na ojačavanje pojedinaca na vlasti. U političkim strankama koje su vodile narod, već tijekom oslobodilačkih pokreta, riječ i vlast imala je samo odabrana elita, a etničke veze prevladavale su nad svim drugim oblicima povezanosti.

U takvim okolnostima iznimno se negativno odrazila kolonijalna podjela afričkog teritorija jer su granice bile definirane linearno i matematički, a ne temeljem prirodnih, plemenskih ili vjerskih granica. U većini njih prvo je došlo do izgradnje država, a tek nakon toga do pokušaja izgradnje nacija i razvoja osjećaja odanosti stanovništva jednoj državi

14

Koncept "dviju javnosti" utemeljio je 1975. prof. dr. Peter Ekeh, koji je dokazao kako je jedna javnost domicilno stanovništvo Afrike, usko povezano osjećajima, tradicijama, aktivnostima i vjerovanjima koja zajedno definiraju javne interese, stvaraju moralna načela i povratno ih ponovno nameću tom istom društvu u privatni sektor. S druge strane, kao posljedica kolonijalnog doba, u Africi je stvorena i druga javnost, ujednačena s popularnim politikama postkolonijalne Afrike. Za razliku od tradicionalne javnosti, ona nije utemeljena na ljudima, već na civilnim strukturama (vojsci, javnoj upravi, policiji i sl.) Njezina je najvažnija karakteristika ta da nema nikakve veze s privatnim sektorom, tj. privatni sektor ne posjeduje instrumente utjecaja na njega. Ta je tzv. civilna javnost amoralna, nedostupna i samoodrživa.

i doživljaju sebe kao jednog naroda. Pokušaji stvaranja jedinstvenosti i održavanja stabilnosti većinom su se pokazali neuspješnima i samo su produbili etničke podjele, koje su posljedično povećale nezaposlenost, korupciju, pohlepu, zapuštanje javnih projekata razvoja i obrazovanja. Time je došlo do kroničnog neispunjavanja potreba stanovništva koje je nastavilo aktivirati sukobe, pokušavajući preoteti vlast i domoći se dostupnih resursa.

Kako je borba za političku moć postajala sve nasilnija, u regiji su nicali sve represivniji autokratski režimi. Tijekom toga razdoblja afričke sigurnosne snage bile su duboko korumpirane, sustavno su kršile ljudska prava i bile su usmjerene isključivo na vlastiti opstanak internih režima. U takvom okruženju započelo je jačanje vojnih nacionalnih tradicija u najmalignijem obliku: pseudonacionalizam i razvijanje osjećaja odanosti i pripadnosti političkom sustavu. Vojna usredotočenost na održavanje režima smanjila je profesionalizam i ključne sposobnosti samih vojski jer su češće djelovali unutar klasičnih policijskih funkcija, a ne vojno-obrambenih, koje su polako atrofirale na institucionalnoj i osobnoj razini. U svom drugom ekstremu vojska je razvila vlastiti korporativni identitet i uvjerenje u sposobnost i ovlast vladanja, te su u drugoj polovini 20. stoljeća afričke vojske provele 84 vojna udara i vladale u desetak zemalja.

Posljedice takve vladavine prenijele su u suvremenu afričku eru slabe i neučinkovite državne strukture koje su u stanju provoditi samo površan i nestručan nadzor nad sigurnosnim sektorom i nacionalnom sigurnosti, uslijed čega iste postaju neučinkovite i nesposobne izvršavati svoje sigurnosne zadaće, a dolazi i do malignog jačanja i osamostaljivanja sigurnosnih snaga izvan okvira pravne države. Oslabljeno gospodarstvo i loše upravljanje nacionalnim resursima doveli su do nemogućnosti redovnog plaćanja sigurnosnog sektora, što je negativno djelovalo na procese njihove modernizacije i profesionalizacije.

Posljedično, vojnici i policajci traže i “dodatno zaposlenje” kako bi mogli učinkovito zbrinuti svoje obitelji. U najblažem slučaju ono smanjuje sposobnost vojnika da se usredotoče i isključivo profesionalno izvršavaju svoje zadaće, a u najgorem potiče i uvlači sukobe interesa u vojne institucije. Spoj niskih i neregularnih plaća i slabih administrativnih kapaciteta stvara mogućnost za endemsku korupciju među djelatnicima u sigurnosnom sektoru, koja korozivno djeluje na lokalnu, regionalnu, a posljedično i na međunarodnu sigurnost.

Afrička institucionalna slabost

Nerazdvojiva je veza između krhkih postkonfliktnih država i regionalnih sukoba jer su slabe države lak "plijen" za vanjske intervencije – političke, gospodarske ili kriminalne. Bez sposobnosti zaštite svojih granica, osiguranja svojih gospodarskih resursa i nametanja autoriteta državna sigurnost unutar i izvan granica postaje otvoren teritorij za sukobljavanje interesa onih koji to mogu. Jedan od primjera predstavlja Kongo, za čije se istočne provincije (sjeverni i južni Kivu) već godinama sukobljava niz država. Pomoćnica državnog tajnika SAD-a Susan Rice rekla je kako je "politički vakuum u srcu Afrike idealno mjesto ne samo za razvoj raznih državnih i nedržavnih aktera da se obogate i ojačaju nego i atraktivno polje za antiameričke i anarhističke skupine",¹⁵ time jasno ističući razloge sve jačeg američkog uključivanja na kontinent.

Dva su glavna pokazatelja sve veće nemoći središnjih vlasti da uspostave i održe sigurnost slabih i propusnih granica, kao i učestalost stranih vojnih intervencija. Pobunjeničke i gerilske skupine prije 1990. godine uspjele su ozbiljno intervenirati samo u dvije zemlje (u Čadu i Ugandi), da bi tijekom 1990-ih srušile režime u šest država, od kojih su najgore posljedice izazvali u Somaliji, Liberiji i Sjevernoj Leoneu. Slabost i nesigurnost iz pojedinih država lako se i brzo prelijevala u druge. Nestankom zapadnjačkih strateških interesa i njihove potpore došlo je do nestanka pojedinih režima i značajnog jačanja ekspanzionističkih politika drugih. Nesposobnost nekih država da zaštite svoje granice ili da spriječe pobunjenike, krijumčare, manipulatore novcem ili teroriste da koriste njihov teritorij za svoje nezakonite aktivnosti u susjednim državama, želja za gospodarskim širenjem, preventivni vojni udari, neslaganje s aktualnim politikama ili političarima u susjednim državama samo su neki od razloga međudržavnih intervencija u Africi i rastuće zabrinutosti Europe, SAD-a i Kine za stanje na kontinentu i ugrožavanje njihovih interesa.

Kada središnje vlade ne mogu kontrolirati privatne interese (gospodare rata, korporaciju i plaćenike) unutar svojih granica, oni svoje interese ostvaruju kako hoće. Ključne aktivnosti kojima se bave jesu: krijumčarenje oružja, ljudi i narkotika, prijenos i malverzacije novcem, prekogranični napadi, agresivne i neprijateljske televizijske i radijske emisije, potpora vojnim udarima, terorističke kampanje, uskraćivanje vode i nafte i uništavanje okoliša. Bez nadzora nad tim elementima

¹⁵

Izjava ispred: Senate Foreign Relations Committee, Subcommittee on African Affairs, Howe, H., *Ambiguous Order: Military Forces In African States*, Lynne Rienner, 2001., str. 22

država gubi značajna financijska sredstva jer nad njihovim profitima nema ubiranje poreza, čime država dodatno slabi, a oni jačaju.

Smanjena sigurnost obustavila je ionako oslabljeno gospodarstvo. Nepostojanje snažne središnje vlasti zajedno s korporativnim interesima lako je osiguralo izravno iskorištavanje afričkih resursa. Gospodarske i političke reforme koje su se provodile uz minimum međunarodne pomoći dodatno su oslabile samu vlast i umanjile sposobnost samovladavine, dok su s druge strane velika, neorganizirana i nenadzirana tržišta minerala, oružja i plaćenika pomagala i bogatila pobunjeničke i kriminalne skupine. Strukturalne prilagodbe pokazale su se neučinkovitima prije svega zbog nedostatka uključenosti u reforme – oni koji su ih trebali provesti nisu ih smatrali relevantnima. Krajem stoljeća Afrika ulazi u gospodarsku krizu zbog naglih promjena u cijeni nafte, usporavanja svjetskoga gospodarskog rasta, dužničkih kriza i lošeg upravljanja lokalnim gospodarstvima. U tom smislu funkcije preživljavanja afričkih država svele su se na donošenje i primjenu zakona koji su vladajućim strukturama omogućavali bezuvjetan ostanak na vlasti te primarno oporezivanje stanovništva umjesto kompanija i kriminalnih organizacija koje generiraju maksimalne profite i stvaranja odanih i represivnih sigurnosnih snaga.

Za sve učinkovite, stabilne i funkcionalne države iznimno je važan kontinuitet održavanja funkcionalnih institucija na koje političke elite ne bi trebale utjecati (u zapadnim zemljama najčešće oblikovani putem ministarstava), ali u Africi je stvarnost drugačija. Većini elita nije cilj održavati jaku i učinkovitu državu jer su se samo u slabim državama mogli u cijelosti očitovati i oploditi njihovi interesi. Huntingtonov argument kako institucionalizacija donosi stabilnost u Africi nije funkcionirao jer su autoritativni i samovoljni afrički vlastodršci manipulirali državnim institucijama (uključujući one sigurnosne) kao svojim privatnim sferama, te su i same institucije sredstvo personaliziranog vladanja, a ne funkcionalnog upravljanja.

Početak 21. stoljeća gotovo istovremeno kreće niz događaja koji su nakratko promijenili sliku Afrike. Prvo, same afričke države jasno su priznale da najveći problem kontinenta dolazi iznutra te da, ako sami ne preuzmu odgovornost i brigu za sebe, to neće učiniti ni drugi.¹⁶ Vođe na kontinentu počeli su preuzimati odgovornost za budućnost, razvile su se neke nove politike i pojavili neki novi akteri koji su bili odlučni

16

Policy Framework for the Establishment of the African Standby Force and the Military Staff Committee, African Union, Addis Abeba, Etiopija, 2003., str. 2

riješiti vlastite probleme, na afrički način i s afričkim resursima. Rastuća politička zrelost većine državnika, zajedno s kontinuiranim naporima da se smanji ovisnost o vanjskoj pomoći, dovela je do značajnog poboljšanja političke, gospodarske i sigurnosne klime na kontinentu, uključujući prihvaćanje multilateralnih institucionalnih normi i mehanizama regionalnog nadzora. Ponovno su se pojavile tradicionalne, lokalne i regionalne kulture, vještine, znanja i perspektive. Drugo, prepoznala se puna vrijednost prirodnih bogatstava, minerala, ruda, nafte i plina, čega je u ostatku svijeta nedostajalo. Svijest o isplativosti stabiliziranja kriza i sukoba kako bi se kompanije, organizacije i države odlučile ulagati u njihovu eksploataciju, izvoz i daljnje plasiranje dominantno se nametnula kao primarni poticaj za rješavanje unutarnjih političkih i sigurnosnih pitanja. Treće, značajno se pojačala pozornost svjetskih sila koju su afričke zemlje dobile uslijed njihova naglog buđenja i glasne najave dolaska nekih novih vremena, te je natjecateljski odnos raznih međunarodnih aktera za bolje ugovore i koncesije ojačao njihovo samopouzdanje i usredotočio rad vlada.

Otkriveni izvori i početak agresivnije eksploatacije zaliha nafte, plina i minerala trebali su značiti gospodarski rast i prosperitet, međutim do toga nije došlo jer su usprkos brojnim naporima Svjetske banke autokratski režimi poput onih u Kongu, Sudanu, Zimbabveu i Čadu dobivena sredstva preusmjerili na vlastite račune. Schaefer i Friedman¹⁷ dali su nekoliko razloga zbog kojih zemlje u razvoju koje su bogate resursima imaju tendenciju biti manje demokratske, manje gospodarski slobodne, više naginjati nestabilnosti, poticati korupciju i smanjivati napore prema reformama.

1. Učinak poreza. U državama u kojima režimi imaju koristi od naftnih prihoda također su nenadzirani u sustavu oporezivanja i stoga zanemaruju zahtjeve za raspodjelju prihoda.
2. Prihodi od viših cijena. Razlika u dobitku najčešće se troši na pokroviteljstvo, represiju opozicijskih skupina i povećavanje interne sigurnosti. Gospodarska sloboda ograničava se jer vlade država bogatih resursima nemaju potrebu diverzificirati svoja gospodarstva i poticati razvoj drugih gospodarskih aktivnosti.
3. Fenomen "nizozemske bolesti". Često se javlja u državama s naglim razvojem zbog nafte i drugih resursa u kojima gospodarstvo usmjereno na izvoz umanjuje ostale gospodarske sektore.

17

Shawcross, W., *Deliver Us From Evil – Peacekeepers, Warlords and World of Endless Conflict*, Touchstone, New York, 2000.

4. Manjak odgovornosti. Kad određene skupine u državi vide na koji se način koriste i troše prihodi od resursa, pokušat će na razne načine ograničiti i preuzeti njihove izvore, što dovodi do internih sukoba i kriza, kao u Nigeriji.¹⁸

Usprkos značajnom napretku nedavni vojni udari u Mauretaniji i Gvineji te loše provedeni izbori u Keniji, Zimbabveu i Obali Bjelokosti, kao i epidemija kolere i najveći val gladi u posljednjih 20 godina koji je pogodio Rog Afrike, umanjili su ta nastojanja. Nasilje koje je eruptiralo nakon parlamentarnih izbora, neprihvatanje izbornih rezultata kao relevantnih, odbijanje predaje vlasti, promjene ustava s ciljem dobivanja trećeg i četvrtog predsjedničkog mandata kao u Sudanu, Čadu i Ugandi, pokazuju koliko je put prema demokracijama i stabilnosti težak.

Većina afričkih država i regionalnih državnih sustava i dalje su u neredu ili na stalnom rubu sloma te su kao takvi jasni pokazatelji toga kako je kratko razdoblje afričke političke i gospodarske renesanse pri kraju. Jasni znakovi propadanja stvaraju dojam političkoga kaosa, široke nedorečenosti i ljudske patnje koji koriste ljudima poput gospodara rata i plaćenika koji nemaju, a niti razvijaju osjećaj pripadnosti i odanosti afričkim državama. Većina država pokazala se preslabima i nemoćnima učinkovito regulirati svoja društva i provesti svoje javne politike nad cijelim teritorijem. Zbog niske političke legitimnosti i transparentnosti značajna je slabost središnjih vlada da nametnu centralizirano upravljanje, te vladajuće elite najčešće primjenjuju represivne taktike kojima nadoknađuju manjak zakonitog autoriteta.¹⁹

Narod se pod represijom otuđuje od svojih država, a kada je država autokrat, vladajuća elita postaje izvor nestabilnosti, neučinkovitosti i represije, čime se zatvara krug trajne nestabilnosti.

Slabost afričkih državnih struktura utječe na širenje nestabilnosti i prelijevanje sukoba do međunarodne razine. Europska Unija u borbi s SAD-om i NATO-om za vlastito područje interesa, prostor djelovanja i širenje utjecaja ponovno se okrenula južno i preko Mediterana te polako i oprezno jača odnose s bivšim kolonijama. Poznavanje jezika, prostora, ljudi, njihove kulture, vjere i običaja pomoglo je europskim zemljama

¹⁸

Dio država vjeruje da bi vanjski akteri morali provesti neke od sljedećih mjera: 1. obrabriti resursima bogate države da smanje državni nadzor nad prirodnim izvorima, 2. obeshrabiliti nove proizvođače nafte od pridruživanja OPEC-u te 3. penalizirati unilateralne odluke o promjeni cijena ili uvjeta sklopljenih ugovora.

¹⁹

Takav je slučaj bio nakon predsjedničkih izbora u Obali Bjelokosti krajem 2010. godine, kada su se oba kandidata proglasila pobjednicima, izvršila prisegu i inauguraciju, a posljedično izazvala i sukobe među svojim pobornicima, koji su gotovo doveli do početka novoga građanskog rata.

u prepoznavanju načina ponovnog integriranja u afričke zemlje putem predstavništva kompanija, obučavanja snaga, školovanja studenata i sl. Od 2003. godine EU provodi osam mirovnih misija raznog tipa u Africi, ponovno se namećući i kao sigurnosni partner u regiji, a posebice nakon aktiviranja gusarskih napada uz Rog Afrike. Na euroafričkim sastancima na vrhu održanim 2000. u Kairu, 2007. u Lisabonu i 2010. u Tripoliju dodatni su naponi uloženi kako bi se pokopali stari neokolonijalni odnosi i definirala nova i obostrano korisna područja suradnje te kako bi se pokušalo zaustaviti galopirajuće širenje Kine.

Kina je u potrazi za energentima, tržištima za svoje proizvode i prostorom za širenje vlastitog utjecaja pronašla plodno tlo od Sudana do Kenije. Nudeći afričkim zemljama povoljnije i bezuvjetne kredite europskih banaka, otkupljujući i ulažući u afričke bankarske i novčarske institucije poput banke Standard Bank of South Africa, povećavajući izvoz nafte, koji danas doseže i do 30 posto ukupnog uvoza,²⁰ te minerala, posebice kobalta,²¹ te ulažući u rudarstvo i *offshore*-crpljenje nafte te infrastrukturu, njihove su uloge, značaj i krajnji cilj jasni. Od 2000. godine razmjena između Kine i afričkih zemalja povećala se pet puta te je samo 2007. godine premašila 50 milijardi dolara.²² Kina aktivno ulaže i u modernizaciju i naoružavanje zemalja Afrike, poput Kenije, Sudana i Angole, trajno se pozivajući na načelo *non-interferencea* u unutarnja pitanja zemalja s kojima surađuju, zanemarujući prigovore zapadne Europe i SAD-a zbog suradnje s diktatorima i tiranima.

Takva kretanja nisu prošla nezapaženo ni od strane SAD-a. Iako se SAD intenzivnije pojavio u Africi tijekom godina Hladnoga rata te ponovno početkom 1990-ih, nakon neuspjelih mirovnih nastojanja gotovo u potpunosti nestaju s afričkoga kontinenta. Međutim mnogo se toga promijenilo od 1995., kada je u izvještaju iz Pentagona jasno navedeno da je Afrika "od malog strateškog interesa"²³ za SAD. U posljednje tri godine SAD ponovno ulazi u Afriku i to s dva primarna interesa: terorizam i nafta. Otkad je potvrđeno da su ćelije Al-Quaide djelovale iz Sudana te uslijed terorističkih napada na njihove ambasade u Keniji i Tanzaniji 1998. godine u kojima je poginulo više od dvjesto osoba, Afrika je postala mjesto od sigurnosnog interesa za SAD, gdje je danas

20

Endgal, W., "Darfur? It's the oil stupid... China and USA in the new Cold War over Africa's riches", 20. svibnja 2007.

21

Kina je najveći svjetski izvoznik kobalta i bakra koji proizlazi iz njega, što je nespojivo s gotovo nepostojećim prirodnim zalihama kobalta u Kini.

22

"A desperate suitor", *The Economist*, 8. prosinca 2007., str. 51

23

Dampsy (2010: 345)

nužno ostvariti ne samo diplomatsku nego i vojnu prisutnost. Zbog toga je osnovano i Zapovjedništvo američkih snaga za Afriku – AFRICOM.²⁴ Reakcije na osnivanje AFRICOM-a bile su dvojake i često negativne, te je s ciljem smirivanja uznemirenih afričkih predsjednika George Bush na svojoj turneji po Africi²⁵ u veljači 2008. godine uvjeravao da neće biti gradnje američkih vojnih baza na afričkom tlu te je naglasak stavio na velike napore SAD-a u suzbijanju AIDS-a u Africi,²⁶ liječenju malarije, otpisivanju dugova i promicanju otvorene trgovine. Usprkos tome ni jedna afrička država nije dala gostoprimstvo AFRICOM-u koji danas, tri godine nakon osnivanja, i dalje djeluje iz baze u Stuttgartu u Njemačkoj. U nizu sigurnosnih i obavještajnih analiza jasno se navodi kako su danas Somalija, Malavi, Uganda i Senegal prepoznate kao suradnici SAD-a u borbi protiv islamističkog terorizma na kontinentu. Uz sigurnosne interese, nisu zanemarivi ni američki interesi u afričkim bogatstvima te, iako se o tome malo govori, SAD iz Afrike uvozi između 15 i 18 posto nafte s ciljem povećavanja toga uvoza na 25 posto, a kako bi smanjio ovisnost o nafti s Bliskog istoka.²⁷ Sama potreba da se zaštite ti gospodarski interesi dovoljna je da opravda i povećanu američku vojnu prisutnost na kontinentu.²⁸

Interesi svih tih država i organizacija na kontinentu ovise o graničnoj funkcionalnosti i sigurnost afričkih država. Njihovi se politički, gospodarski i sigurnosni interesi mogu učinkovito oploditi samo ukoliko su državne institucije i mehanizmi vlasti dovoljno samoopstojni i posjeduju legitimitet vladanja, te odluke, ugovori i koncesije koje potpišu neće biti učestalo ili lako osporavane.

24

National Defense Strategy, US Department of Defense, lipanj 2008.

25

Posjetio je pet zemalja: Benin, Ganu, Liberiju, Ruandu i Tanzaniju.

26

'Doing good, quietly', *The Economist*, 16. veljače 2008., str. 44. SAD je najveći izvoznik kondoma u Afriku, gdje godišnje potroše oko 18,8 milijardi dolara iz programa President's emergency plan for AIDS relief na suzbijanje bolesti dostavom skupih, spasonosnih antiretroviralnih lijekova.

27

"A desperate suitor", *The Economist*, 8. prosinca 2007., str. 52

28

"Americas go a-wooing", *The Economist*, 12. travnja 2008., str. 47

Literatura

1. Adebajo, A., *The Curse of Berlin – Africa after the Cold War*, Hurst and Company, London, 2010.
2. “Concept and Dilemmas of State Building in Fragile Situations – from Fragility to Resilience”, *Journal of Development*, OECD, svezak 9, br. 3, 2008.
3. Howe, H., *Ambiguous Order: Military Forces In African States*, Lynne Rienner, 2001.
4. Krakowa, A.; Hummel, L., *Understanding Africa: A Geographic Approach*, Center for Strategic Leadership, United States Military Academy, West Point, New York, 2009.
5. McFate, S., *Securing the Future: A Primer on Security Sector Reform in Conflict Countries*, United States Institute for Peace, Washington, rujana 2008.
6. Meredith, M., “The fate of Africa”, *Public Affairs*, New York, 2005.
7. Shawcross, W., *Deliver Us from Evil – Peacekeepers, Warlords and World of Endless Conflict*, Touchstone, New York, 2000.
8. Su, A., *Nationalism and Nation Building in Africa*, Basilea, Basel, 1991.
9. “The continent goes to war”, *The Economist*, 3. listopada 2008, str. 47
United Nations Economic Report on Africa: Unlocking Africa’s Potential in the Global Economy, UN GA Substantive session, 28 lipnja – 23 srpnja 2004

Summary

Today, Africa is a continent of great differences. On the one hand, it is marked with constant conflicts, crises, wars, unimaginable human sufferings, but also with intense investments, development and significant political changes, stimulated by global actors fighting for African resources. Nevertheless, Africa as a whole is fragile, unstable, unsafe and underdeveloped. The globalization processes enabled flow of conflicts, crises and weapons to and from Africa, and their states due to their institutional weaknesses are the first and the weakest link in attempts to stop and suppress them.

Key words: Africa, post-conflict states, state institutions, security sector, porous borders.